

Beleidsdynamiek en stabiliteit begrijpen

Arno F.A. Korsten, 1 sept. 2015

Veel studies over overheidsbeleid zijn gericht op de korte termijn. In dat verband krijgt veel aandacht de probleemanalyse en – perceptie, de beleidsvoorbereiding in casu het ontwerpen van beleid, de besluitvorming, de implementatie en evaluatie van beleid (Hoogerwerf en Herweijer, 2008; Hupe, 2007; Hoppe en Peterse, 1998; Hoppe, 2011; Bekkers, 2012). De beleidsdynamiek in de vorm van beleidshandhaving, aanpassingen van beleid, beleidsinnovatie, opvolging of beëindiging of een combinatie daarvan krijgt eerst recent wat meer aandacht (Korsten, 2004; Bekkers, 2012).

Internationaal is er wel al langer aandacht voor *policy change*. Wat zijn leerstukken op dit gebied?

Beleidsveranderingen: kan er wel veel veranderen?

Beleidsverandering is vaak in een *incrementeel jasje* gestoken (Lindblom). Dan is de verandering van beleidsinhoud een proces van kleine stapjes, al of niet onder invloed van feedback na evaluatie en van bewust op gang gebrachte leerprocessen.

Studies over kleine stappen zijn er volop. Howlett c.s. (2009) geven een overzicht. Zij maken duidelijk dat *'minor changes occur because the general configurations of existing policy processes (...) do not change substantially between iterations of the cycle'* (2009: 200). Zij bedoelen dat er veel hetzelfde blijft als gevolg van procedures van wetgeving en de om het beleidsproces cirkelende politieke partijen, de lobbyende partijen, ambtelijke afdelingen, de politiek verantwoordelijken. Bestendiging van beleid door instituties is gangbaar. Wie een pannekoek wil bakken met dezelfde ingrediënten maar slecht bij een onderdeel een interventie pleegt loopt het risico toch weer nagenoeg dezelfde pannekoek te krijgen. Zoals wel gezegd wordt naar aanleiding van het optreden van een onderzoekscommissie die een onderzoek deed naar een incident: er is even opschudding en aandacht, er komt misschien een niet bindend protocol of iets dergelijks en daarna schiet iedereen weer in dezelfde modus.

Beleid verandert dus niet makkelijk, stabiliteit is dominant. Wie denkt aan kleine veranderingen beseft: *de historie doet ertoe* ('history matters') zoals de oude begroting de beste voorspeller is voor de volgende.

In dit verband valt de term *'padafhankelijk gedrag'* en *beleidserfenis* (policy legacy). Wat is padafhankelijkheid?

Padafhankelijke routing: niet van het pad af kunnen

Kay stelt in zijn boek *'The Dynamics of Public Policy'* (Kay, 2006: 37): *'At the heart of any account of path dependency is stability'*.

Wie stabiliteit van beleid wil verklaren, kan terecht bij de theorievorming over padafhankelijkheid. Padafhankelijkheid betekent dat wie eenmaal een weg is ingeslagen niet (goed) terug kan. Wil men wat anders, dan is er veel wat zich verzet tegen verandering. Vanuit padafhankelijkheid is dat te begrijpen. Elke chauffeur die wel eens op een verkeersweg met de auto rijdt, begrijpt dit. Langs de weg stoppen kan maar terugkeren niet meer. Af en toe zal er een afslag te volgen zijn.

'*Path dependency*' is een algemeen concept dat gebruikt wordt door economen, sociologen en anderen (Howlett e.a. 2009; zie verder publicaties van Wilsford en Pierson). Padafhankelijkheid is het proces waarbij gebeurtenissen of keuzen uit het verleden van invloed zijn op de loop van latere ontwikkelingen, vooral doordat bepaalde keuzemogelijkheden moeilijk of uitgesloten zijn. Hoe moeten we dit zien?

Net als bij een echt pad zijn er kruispunten of rotondes, ofwel alternatieven, waar een bepaalde keuze een zeer grote invloed kan hebben op het verdere verloop van het proces. Omkeren is niet of nauwelijks meer mogelijk. Bijgevolg, daarna volgt een stabiele(re) fase. Dankzij de positieve terugkoppelingsfactor ('aardige route') wordt de eenmaal gekozen ontwikkeling verder gecontinueerd.

Het meest kenmerkend voor padafhankelijke processen is dat ze ondanks de centrale rol van terugkoppeling ('wat is de goede afslag?') verdere keuzen beperken of onmogelijk maken. De overgang naar de stabiele fase verloopt met andere woorden volledig of sterk afhankelijk van de bij de rotonde genomen beslissing. Padafhankelijke processen zijn daarmee *niet zelfcorrigerend*. Ze scheppen procedures en routines via welke bepaalde alternatieven bij de overheid *niet* meer in beeld komen (Howlett e.a., 2009: 200).

Het denken in termen van padafhankelijkheid is te verbinden met denken in termen van beleidsparadigma's of frames (opgevat als een samenhangende set ideeën) (Howlett e.a., 2009: 201). Is er ten aanzien van drugsverkoop gekozen voor een beleid waarbij drugsgebruik als een gezondheidsvraagstuk wordt gezien dan is de kans dat drugsgebruik in de strafrechtelijke hoek terecht komt niet direct groot (tenzij ineens blijkt dat op grote schaal de wet is overtreden, maar daar zullen overheidsinstanties niet direct naar kijken). Een frame is - zo gezien - ook een tunnel met padafhankelijkheid.

Padafhankelijkheid past als concept ook bij het evenwichtsdenken van Baumgartner & Jones. Wat doorbreekt padafhankelijkheid en leidt tot een doorbraak? Een focusing event. Denk aan de vuurwerkramp in Enschede of een aardbeving. Dan zal het kruispunt verdwijnen en/of er komt een nieuw kruispunt en/of een geheel nieuw verkeerssysteem (Lulofs e.a., 2005).

Zijn er nog meer lessen te trekken. Kay (2006) geeft er een. Als de echo van het bestaande beleid, waarop alles is gericht, toch zachter klinkt of verstomd, dan blijken er toch mogelijkheden om stap voor stap te vernieuwen. Al die op zich kleine stappen kunnen toch een grote stap worden voor een periode van zeg eens tien jaar overziet. Er zijn – sterker gesteld - grenzen aan het padafhankelijkheidsdenken. Op een gegeven moment kan het tijd worden voor een grote verandering (Kay, 2006: 37)

Stappen op geschikte momenten

Soms kunnen zelfs geen kleine stappen worden gezet. Van Kingdon (2003/2011) leren we dat de inhoud van een beleidsprogramma (bij voorbeeld beleid om geluidhinder van autoverkeer en andere geluidsbronnen te beperken) alleen kans maakt op verandering op bepaalde momenten. Drie betrekkelijk onafhankelijke stromen moeten op enig moment een verbinding geven om tot agendering en besluitvorming te leiden: de stroom problemen, oplossing en de tijd. Dat inzicht geldt niet alleen voor de totstandkoming van geheel nieuw beleid maar ook voor beleidsopvolging of beleidsbeëindiging. Als er in de tijd een opening ontstaat, een 'policy window', kan er een verbinding komen tussen een probleem en een bepaalde

oplossing. Soms is een oplossing op zoek naar een probleem. Is de opening weer verdwenen, dan kan het voorstel nog zo aardig zijn, dan komt er een tijd lang niets van.

Een voorbeeld van een mogelijke klik is het experiment aan een Amsterdamse universiteit om studenten niet voor een studiejaar collegegeld te laten betalen maar per vak dat men volgt. Dat leidt tot nieuw rendementsdenken van opleidingen, menen critici. Anderen menen dat het hier gaat om een oplossing op zoek naar een probleem. De minister van OCW heeft het plan overgenomen en volgt het experiment nu. Zou er een 'policy window' komen? Dat is af te wachten.

Framing als handelingsperspectief: Rein & Schön

Wie wil veranderen, met grote stappen of kleine, maar op de geschikte momenten, moet wel ideeën hebben. Rein & Schön (1986) en Schön & Rein (1994) gaan nader in op de evaluatie van beleid en de feedbackloop. Zij veronderstellen op een bepaald beleidsveld een nagenoeg permanent aanwezige ruimte vol ideeën, veronderstellingen, concepten, categorisering, verbanden. Elk beleid is een bepaalde keuze hieruit. Een frame is voor hen een *handelingsperspectief* om om te gaan met een probleem of uitdaging. Een frame staat gelijk aan een discourse (Engels) of discours (Frans).

Een voorbeeld van een begin van framing is het volgende. Het is denkbaar om naar drugsgebruik op een paar manieren te kijken met behulp van een aantal concepten. Een kijk is het *gezondheidsperspectief*. Dan komen vragen op als: hoe is het gesteld met de gezondheid van drugsgebruikers?; welke drugs worden wanneer in welke hoeveelheid waar gebruikt?; gaat licht gebruik over in zwaar gebruik?; hoe krijg je gebruikers af van drugsgebruik? enz. Een tweede perspectief is de *strafrechtelijke kijk*: hoe komen gebruikers aan hun producten?; wat is legaal en illegaal; moet bepaald gebruik gestraft worden?; enz. Wellicht is nog een derde perspectief mogelijk: het *verslavingsperspectief*. Hier horen vragen bij als: hoeveel verslaafden zijn er?; wat zijn de gradaties in verslaving?; waar liggende verslaafdenopvangcentra en voldoen die?; enz.

Les: Een handelingsperspectief genereert vragen. Vanuit het ene frame worden andere vragen gesteld dan in het andere. En andere waarderingen uitgesproken. Voor de waardering gelden andere criteria.

De beide auteurs belichtten de rol van handelingsperspectieven (frames) van overheidsactoren bij slecht-gestructureerde problemen. Aan veel beleidsverandering ligt een vorm van bezinning op policy frames ten grondslag. Zij spreken van *frame-reflection* of van *frame-reflective policy discourse*; en van wisseling van frame of aanpassing (reframing). Bij gevolg zijn deze auteurs geïnteresseerd in debat.

Wie als bewindspersoon een beleid – bij voorbeeld ontwikkelingshulp, vluchtelingenopvang of de drugsproblematiek - op een heel andere leest wil brengen, kan een commissie instellen die tot een andere kijk op een bestaand probleem komt. Zorgt dat er een andere frame wordt ontwikkeld, dat andere ideeën, concepten en waarden die aanspreken naar voren komen.

De auteurs, Schön & Rein, willen als onderzoekers allereerst wisselingen in het denken begrijpen, wisselingen van frame (denkkader, handelingsperspectief) rond complexe beleidsvraagstukken. In hun optiek zit in elk beleid framing opgesloten. Het denkkader is er als het ware uit te halen, als het nog niet expliciet is geworden.

Een vergelijkbaar iets is de reconstructie van de beleidstheorie achter beleid. Die reconstructie is gericht op het geheel van veronderstellingen achter beleid.

Een frame is - zoals gesteld - een handelingsperspectief. Framing verwijst naar *normen en waarden* waarmee gekeken wordt naar een probleem en de oplossingsrichting. Een frame als normatief kader of perspectief rechtvaardigt zeker niet alle beleid.

Een frame is een abstractere notie dan een concreet beleidsprogramma met doelen en beleidsinstrumenten, zoals een wet. Vanuit een frame is overigens wel een beleidsprogramma op te stellen. Maar wil een beleidsprogramma als beleidsontwerp deugen dan moet het voldoen aan eisen die slechts gedeeltelijk van doen hebben met framing.

Op een beleidsterrein kan gelijktijdig sprake zijn van meerdere frames. Een frame is meestal dominant: *het hegemoniaal frame*. Daarnaast kunnen er andere perspectieven bestaan waarvoor gepleit wordt.

Een frame is iets van onderzoekers, niet van besturen

Een frame analysis of discours analysis kan 'de strijd om de hegemonie van ideeën, concepten en categorisering' op een terrein verhelderen, aldus Goverde (2000). Een voorbeeld. Waarom is een bepaalde invulling van 'rurale ontwikkeling' dominant en wordt die als gezaghebbend beschouwd terwijl andere zienswijzen in diskrediet raken of (nog) niet doorzetten? Frouws (1998) richtte zich op de herdefiniëring van het platteland. Hij zag de volgende parallel voorkomende handelingsperspectieven (lees: discoursen of frames): agri-ruralist discourse, utilitarian discourse en hedonist discourse. Elders is uitgelegd wat die inhouden (Korsten en Leers, 2005: 154-155).

Van wie zijn deze handelingsperspectieven? Belangrijk is te stellen dat beleid iets is van overheidsbesturen maar frames zijn *constructies van onderzoekers*, die ze gebruiken voor hun onderzoeksdoel (Goverde, 2000: 60; Korsten en Leers, 2005: 156). Dat onderscheid is de moeite waar om vast te houden.

Tegenframe creëren

Men kan een frame zien als een handelingsperspectief, maar er is ook een ander formulering te kiezen. Die vinden we bij discoursanalytici. Een discours of frame wordt ook wel gezien als *'een samenhangend geheel van uitspraken en praktijken die onderling afhankelijk van elkaar zijn'*. Tegenover een dominant discours bestaan dan vaak tegendiscoursen. Een tegendiscours kan een dominant discours uit het evenwicht (proberen te) brengen.

Het analyseren van een debat kan door tegenover een discours andere discoursen te zetten (Aarts & Te Molder, 1998). Dat geeft contrastwerking.

Typen verandering in de beleidsinhoud

Wat leert het denken over beleidsveranderingen nog meer? Soms is er bij beleidsverandering geen sprake van kleine stappen maar van specifieke uitkomsten.

Hogwood & Peters (1983) maken in hun omvattende studie *'Policy Dynamics'* duidelijk dat in het Verenigd Koninkrijk bepaalde typen verandering voorkomen, vooral beleidsopvolging. Beleidsopvolging (succession) kan de vorm hebben van replacing (nieuw voor oud) maar ook van policy split (uitsplitsing van beleid in onderdelen) of reintegration (omgevingswet is een voorbeeld van een integratie van enkele tientallen wetten in een nieuwe wet). Beleid wordt nogal eens gedeeltelijk gewijzigd (partiële beëindiging) en er komen nieuwe elementen bij. Soms worden

oude schoenen ingeruild voor nieuwe (policy replacing) wat ook een vorm van policy succession is.

Integrale beleidsbeëindiging is schaars (Daniels, 1997). Blijkbaar zijn er voor een integrale beleidsbeëindiging barrières. Brewer & DeLeon (1983) zetten die op een rij. Ze noemen juridische, financiële, politieke en andere barrières voor het stoppen van een beleidsprogramma. In Nederland komt ook beleidsbeëindiging voor. De Beeldende Kunstenaarsregeling (BKR) is gestopt. Het mijnbouwbeleid is gestopt, de steenkoolmijnen in Limburg zijn gesloten.

Verandering in framing verklaren: de rol van gebeurtenissen en entrepreneurs

Wie een verandering wil, moet letten op de policy window en kan denken in kleine of grote stappen, maar wat breekt dan de beleidsstabiliteit? Baumgartner & Jones (1993, 2002) deden veel onderzoek naar stabiliteit, opgevat als evenwichtssituaties in beleid, waarbij soms een klein incident of heftige gebeurtenis (*focusing event*) voor een doorbraak kunnen zorgen, en waarbij *beleidsentrepreneurs* een rol vervullen in het bepleiten van een policy (of frame) of het smeden van een (frame)coalitie. In Nederland was de vuurwerkramp (Enschede) zo'n gebeurtenis die in beleidsmatig opzicht een schokgolf veroorzaakte (Lulofs e.a., 2005).

In hun boek '*Policy dynamics*' brengen de beide Amerikaanse auteurs onder meer studies bij elkaar die uitgevoerd zijn naar dynamiek in telecommunicatiebeleid, immigratiepolitiek en nationale veiligheid en naar hervormingen in de gezondheidszorg. In '*The Politics of Attention*' (Jones & Baumgartner, 2005) werken deze auteurs hun theorie over '*punctuated equilibrium*' uit, toegespitst op de Verenigde Staten. In essentie gaat het hen om informatieprocessen, aandacht (attention) en het kiezen van prioriteiten bij publieke agendering van problemen en oplossingen, in het bijzonder het maken van keuzen die politieke besturen maken. Zij willen 'the particular shape of change' verklaren (2005: 171).

Verklaren: de aandachtstheorie en de rol van cultuur

Frames ondergaan ook de invloed van de tijd. In verschuiving van waarden ligt ook een verklaring naast de gememoreerde factoren als gebeurtenissen en entrepreneurs voor wat een dominant frame is en welk frame dat niet is

Namenwirth & Weber (1987) publiceerden hun relatieve aandachtstheorie. Deze theorie houdt in dat een overheidsbestuur door middel van overheidsbeleid antwoord heeft op een probleem. Daarbij spelen waarden en andere accenten een rol. Welke waarden dat zijn kan in de tijd verschillen. De auteurs wijzen op periodisering. Volgens Namenwirth is sprake van een tijds wiel (wheel of time) dat ronddraait. Bij iedere kwartslag wordt een nieuw aspect dominant. Wat in een periode dominant is, neemt later in betekenis af. Wat eerder veronachtzaamd is, komt echter weer op. De auteurs komen zo tot voorspelling van dominante waarden. Dat niet alle waarden ineens kunnen doorwerken heeft volgens de auteurs met schaarste te maken, schaarste op het vlak van doelstellingenrealisatie en middeleninzet. Als er nadruk ligt op een economisch zwakke periode zal de bevordering van welvaart aandacht krijgen. Daarna volgt een reactie. De Vries (1996) legt dit allemaal goed uit en voegt toe dat er methodische eisen gesteld worden aan de analyse (1996: 73). Zo is de vraag wat als een periode kan worden opgevat.

De Vries (1996) laat zien dat conform de voorspelling van de beide auteurs in het volkshuisvestingsbeleid van na de tweede wereldoorlog vier perioden kunnen

worden onderscheiden. Die kenmerken zich door verschillende perspectieven op het beleidsterrein. De auteurs spitst de perspectieven tot op hoe gekeken wordt naar beleidskwaliteit. Beleidskwaliteit verwijst in de volkshuisvesting naar ideeën achter het beleid, zoals de gewenste kwaliteit van woningen, en naar de kwaliteit van de uitvoering van het beleid. Hij hoopt zo uitspraken te kunnen doen over de rol van de politieke cultuur op beleid en de mate waarin de factor cultuur belangrijk is bij het analyseren van beleid. 'Dat betekent concreet dat de criteria die in een bepaalde periode de kwaliteit van woningen aangeven vergelijkbaar moeten zijn met de criteria die in diezelfde periode de kwaliteit van het beleid bepalen' (De Vries, 1996: 73).

Onderzoek vanuit de aandachtstheorie is mogelijk maar dat kan niet impressionistisch. Wie van hieruit werkt heeft de handen vol. De Vries verrichtte dan ook kwantitatieve analyses.

Verklaren: de theorie van de beleidsgeneraties

Een variant op de tijdswieltheorie is het denken in termen van beleidsgeneraties. Gedurende opeenvolgende perioden zijn 'verschillende beleidsgeneraties te onderkennen die zich kenmerken door dominantie van bepaalde waarden en de verwaarlozing van andere' (De Vries, 1999: 207). Een nieuwe beleidsgeneratie die een fundamentele beleidsverandering impliceert, zal geneigd zijn waarden te benadrukken die in een voorafgaande periode zijn verwaarloosd. Denk daarbij aan waarden als gelijkheid, vrijheid, eigen verantwoordelijkheid, solidariteit. Een beleidsgeneratie betreft beleid dat over de hele lijn de invloed van waarden ondergaat. Daarmee lijkt dit concept geschikt voor de analyse van regeerakkoorden en een vergelijkende studie naar beleid van kabinetten.

Bij de verklaring van de overgang van de ene generatie naar de andere wordt een onderscheid gemaakt tussen verklaringen op macro-, meso- en microniveau. Op microniveau kan het gaan om een nieuwe generatie beleidsactoren, op mesoniveau om bij voorbeeld het kopiëren van succesvol beleid van elders en op macroniveau om culturele, financiële of andere randvoorwaarden.

Nederlanders over sectoren

We kennen in Nederland inmiddels ook studies naar beleidsveranderingen, bij voorbeeld van grondwaterbeleid (Kalders, 1998), plattelandontwikkeling (Frouws, 1998), waterbeleid (Dicke, 2001), het buitenlands beleid (Kleistra, 2002), ontwikkelingsbeleid (Tennekes, 2005).

Bij Kalders komt onder meer de verdroging in De Peel aan de orde. Dit item blijkt een zaak van het beleidsnetwerk, waarin tal van organisaties geen doorzettingsmacht hebben maar afhankelijk zijn van elkaar qua doelstelling en middeleninzet. Alleen verbindingen met elkaar brengen verder. Lukt dat? Het blijkt nogal tijd te vergen. Deze studie is gekwalificeerd als een moeizaam leesbare studie waarbij vage concepten worden gebruikt, waarvan de juistheid moeilijk is te verdedigen. Wat is hier waarheid? Het is een 'onbevredigende studie omdat het onderzoek naar De verdroging in De Peel 'niet werd gekoppeld aan veronderstellingen uit de bestuurskundigetheorie', aldus Marseille (1999).

In dit verband vallen wel de concepten 'framing' en 'reframing' en 'discours-coalities'. Hajer (1989) gebruikt de term discourscoalitie die al aan de orde was in zijn proefschrift over milieubeleid (Hajer, 1995) om heroriënteringen in de Amsterdamse gemeentepolitiek te begrijpen. Het concept 'coalitie' kan van belang zijn voor een studie naar langetermijnbeleid.

Deelgebieden in het studiegebied

De 'policy change'-theorie kent meer deelgebieden dan de genoemde. Die zijn via literatuurstudie na te lopen.

Theorievorming over beleidsdynamiek en stabiliteit heeft betrekking op vier hoofdgebieden.

A Dat is allereerst het gebied van studies naar het ontstaan van beleidsverandering,

B Het gebied van het in kaart brengen van de inhoud van een beleidsverandering,

C Het gebied van waardenverandering dat inwerkt op beleidsveranderingen en het idee van beleidsgeneraties, en

D Tenslotte het gebied van agendering van beleidswijzigingen en wat daarop inwerkt.

Deze indeling is gebaseerd op literatuurstudie (zie Hogwood & Peters, 1983; Rein & Schön, 1993, 1996; Schön & Rein, 1994; Kalders, 1999; Sabatier, 1999; Cloete & Wissink, 2000; Abma en In 't Veld, 2001; Baumgartner & Jones, 1993, 2002; Hoogerwerf en Herweijer, 2003, 2008; Lulofs, Bressers en Boeren, 2005; Moran, Rein & Goodin, 2008).

Welke theorieclusters zijn binnen die vier gebieden te onderscheiden? We lopen ze na.

A. Over het ontstaan van beleidsverandering

- 1) Onderzoek naar *oorzaken* van verandering in beleid: omstandigheden in de omgeving; publieke opinie; de vraag naar beleid; enz. (Baumgartner & Jones; etc.);
- 2) Onderzoek naar *een strategie* voor geleidelijke verandering: beleidsgericht leren (Sabatier & Jenkins-Smith)
- 3) Onderzoek naar *de aard* van beleidsverandering *in comparatief opzicht (beleidsvelden vergelijken)*: typering als handhaving, opvolging, termination enz. (Hogwood & Peters);

B. Over de inhoud van de beleidsverandering

- 4) Onderzoek naar *de inhoud* van de beleidsverandering en wie aanspraak op hegemonie wil maken en het heersende frame wil verdringen: framing (Rein & Schön); paradigma's (Hall); discourse analysis en narratieve benadering (Hajer);
- 5) Onderzoek naar *frameconflicten en reframing (frame-opvolging) bij beleidscontroverses* rond brandende kwesties (wicked problems): (Schön & Rein);

C Over tijd en generaties

- 6) Onderzoek naar de *inhoud van beleid en waardendominantie* dan wel verwaarlozing van waarden: tijdwieltheorie (Namenwirth); beleidsgeneratietheorie (De Vries);

D Over agendering en doorbraken en wat daarop inwerkt

- 7) Onderzoek naar *agendering* van beleidsverandering (Kingdon; Cobb & Elder) en *doorbraken* (Baumgartner & Jones) of *padafhankelijkheid* waardoor verandering juist uitblijft en stabiliteit kan worden verklaard (Kay, 2006; Howlett e.a., 2009);
- 8) Onderzoek naar *faciliterende omstandigheden* voor kleine veranderingen en *doorbraken*, zoals de rol van focusing events en *beleidsentrepeneurs* die framing en agendering bevorderen (Baumgartner & Jones; Hall);
- 9) Onderzoek naar *constraints bij bepaalde veranderingen* zoals wettelijke obstakels, gebrek aan steun, financiële barrières, vroeger succes of falen (Brewer & DeLeon)

Literatuur

Aarts, M. en H. te Molder, *Over natuur gesproken – Een discoursanalytische studie van een debat*. Rathenau Instituut, Den Haag: Sdu, 1998

Abma, T. en R.J. in 't Veld (red.), *Handboek beleidswetenschap*. Amsterdam: Boom, 2001

Bardach, E., Policy Dynamics. in Moran, M., M. Rein & R.E. Goodin (eds.), *The Oxford Handbook of Public Policy*. Oxford: Oxford UP, 2006, p. 336 - 366

Baumgartner, F. & B. Jones (eds.), *Policy Dynamic*. Chicago: University of Chicago Press, 2002

Baumgartner, F. & B. Jones, *Agendas and Instability in American Politics*. Chicago: University of Chicago Press, 1993

Baumgartner, F.R., B.D. Jones & J. Wilkerson, Comparative Studies of Policy Dynamics. in *Comparative Political Studies*, downloaded 2 aug. 2011, p. 947 – 972

Bekkers, V., *Beleid in beweging*. Den Haag: Boom Lemma, 2012 (tweede druk)

Bennett, C.J. & M. Howlett, The lessons of learning: Reconciling theories of policy learning and policy change. in *Policy Sciences*, vol. 25, 1992, p. 275-294

Brewer, G. & P. DeLeon, *The Foundations of Policy Analysis*. Homewood: The Dorsey Press, 1983

Brink, G. van den, *Omwille van de publieke zaak*. Amsterdam: Boom, 2015

Cloete, F. & H. Wissink, *Improving Public Policy*. Pretoria: Van Schaik Publ., 2000

Daniels, M.R., *Terminating Public Programs*. Armonk: M.E. Sharp, 1997

Dicke, W., *Bridges & watersheds. A narrative analysis of watermanagement in England, Wales and the Netherlands*. Amsterdam: Aksant, 2001

Fischer, F., *Reframing Public Policy*. Oxford: Oxford UP, 2003

- Frouws, J., The contested redefinition of the countryside: an analysis of rural discourses in the Netherlands. in *Sociologica Ruralis*, vol. 39, 1998, p. 54-68
- Goverde, H., Waardenconflicten over rurale ontwikkeling. in Nelissen, N.J.M. e.a. (red.), *Bestuurlijk vermogen*, Bussum: Coutinho, 2000, p. 43-76
- Hajer, M.A., Discours- coalities in politiek en beleid. in *Beleidswetenschap*, jrg. 3, 1989, p. 242 – 263
- Hajer, M.A., *The Politics of Environmental Discourse*. Oxford: Oxford UP, 1995
- Hajer, M.& D. Laws, Ordering through Discourse. in Moran, M., M. Rein & R.E. Goodin (eds.), *The Oxford Handbook of Public Policy*, Oxford: Oxford UP, 2006, p. 269-296
- Hall, P., Policy paradigms, social learning and the state – The case of economic policymaking in Britain. in *Comparative Politics*, vol. 25, 1993, p. 275-296
- Heffen, O. van en F. van Vught, Mogelijkheden en moeilijkheden van cultuuronderzoek, in Heffen, O. van, P.J. Klok en M.S. de Vries (red.), *Culturele dynamiek en beleidsontwikkeling in Nederland*. Assen, Van Gorcum, 1996, p. 56-71
- Hogwood, B. & B. Guy Peters, *Policy Dynamics*. Bristol: Wheatsheaf Books, 1983
- Hoogerwerf, A. en M. Herweijer (red.), *Overheidsbeleid*. Deventer: Kluwer, 2003/2008
- Hoogerwerf, A., Barrières in het beleidsproces. in *Tijdschrift voor Openbaar Bestuur*, jrg. 4, 7 dec. 1978, p.475 – 480
- Hoppe, R. en A. Peterse (red.), *Bouwstenen voor argumentatieve beleidsanalyse*. Den Haag: Elsevier, 1998
- Hoppe, R., *The Governance of Problems*. Bristol: the Policy Process, 2011.
- Howlett, M. e.a., *Studying Public Policy*. Oxford: Oxford University Press, 2009 (third edition)
- Hupe, P., *Overheidsbeleid als politiek*. Assen: Van Gorcum, 2007
- Jones, B.D. & F.R. Baumgartner, *The Politics of Attention*. Chicago: The University of Chicago Press, 2005
- Kalders, P.R., *Besturen op termijn*. Delft, Eburon, 1998
- Kay, A., *The Dynamics of Public Policy*. Cheltenham: Edward Elgar, 2006
- Kingdon, J.W., *Agendas, Alternatives, and Public Policies*. New York: Longman, 2003/11
- Kleistra, Y., *Hollen of stilstaan – Beleidsverandering bij het Nederlandse ministerie van Buitenlandse Zaken*. Delft: Uitgeverij Eburon, 2002
- Knaap, P. van der, A. Korsten, K. Termeer en M. van Twist (red.), *Trajectmanagement*. Utrecht: Lemma, 2004
- Köbben, A.J.F., *De tijdgeest en andere ongemakken*. Amsterdam: Mets & Schilt, 2008
- Korsten A.F.A., *Bestuurskunde als avontuur*. Deventer: Kluwer, 1988
- Korsten, A.F.A. en G. Leers, *Inspirerend leiderschap in de risicomaatschappij*. Utrecht: Lemma, 2005
- Korsten, A.F.A. en Th.A.J. Toonen (red.), *Bestuurskunde: hoofdfiguren en kernthema's*. Leiden: Stenfert Kroese, 1988

- Korsten, A.F.A., Dynamisch bestuur- Beleidsbeëindiging, opvolging en vernieuwing. in: Knaap, P. van der, A. Korsten, K. Termeer en M. van Twist (red.), *Trajectmanagement*. Utrecht: Lemma, 2004, p. 231-251
- Laws, D. & M. Rein, Reframing practice. in Hajer, M.A. & H. Wagenaar (eds.), *Deliberative Policy analysis*. Cambridge: Cambridge UP, 2003, p. 172-209
- Lulofs, K., H. Bressers en A. Boeren, *Schokgolven in het openbaar bestuur na 'Enschede'*. Utrecht: Lemma, 2005
- Marseille, B., Grondwaterbeleid door de tijd beïnvloed. in *Binnenlands Bestuur*, 27 aug. 1999, p. 30-31
- Moran, M., M. Rein & R.E. Goodin (eds.), *The Oxford Handbook of Public Policy*, Oxford: Oxford UP, 2006
- Parsons, W., *Public Policy*. Aldershot: Edward Elgar, 1995
- Rein, M. & D.A. Schön, Frame-reflective policy discourse. in *Beleidsanalyse*, 19986, nr. 4, pp. 4 -18
- Rein, M., Reframing Problematic Policies, in Moran, M., M. Rein & R.E. Goodin (eds.), *The Oxford Handbook of Public Policy*, Oxford: Oxford UP, 2006, p. 389-409
- Sabatier, P.A. (ed.), *Theories of the Policy Process*. Boulder: Westview Press, 1995
- Sabatier, P.A. & H.C. Jenkins- Smith, *Policy change and Learning – An Advocacy Coalition Approach*. Boulder: Westview Press, 1993
- Schön, D.A. & M. Rein, *Frame Reflection*. New York: Basic Books, 1994
- Tennekes, J., *Wat donoren zien in good governance – Discoursanalyse van het ontwikkelingsbeleid van Nederland en Duitsland*. Enschede: UTwente, 2005
- True, J.L., B.D. Jones & F.R. Baumgartner, Punctuated Qquilibrium Theory: Explaining Stability and Change in American policymaking. in Sabatier, P.A. (ed.), *Theories of the Policy Process*. Boulder: Westview Press, 1995, p. 97-117
- Twist, M. van, *Verbale vernieuwing*. Den Haag: Vuga, 1995
- Veld, R. in 't, en P. van der Knaap, *Dynamische bestuurskunde*. Den Haag: Uitgeverij Phaedrus, 1994
- Heffen, O. van, P.J. Klok en M.S. de Vries (red.), *Culturele dynamiek en beleidsontwikkeling in Nederland*. Assen, Van Gorcum, 1996. p. 71 – 81
- Vries, M.S. de, Conjunctuurgolven in cultuur en beleid - 50 jaar volkshuisvesting, in Vries, M.S. de, Cultuur en beleid, in Heffen, O. van, P.J. Klok en M.S. de Vries (red.), *Culturele dynamiek en beleidsontwikkeling in Nederland*. Assen, Van Gorcum, 1996, p. 1-12
- Vries, M.S. de, Het idee van beleidsgeneraties: een aanziet tot een positieve theorie over beleidsverandering. in *Beleidswetenschap*, vol. 13, 1999, nr. 3, p. 207 – 231.
- Vries, M.S. de, *The Importance of Neglect in Policy-making*. Londen: Palgrave, 2010